

Петро КУДРЯВЦЕВ

ОСВІТНІ МАНДРІВКИ ВИХОВАНЦІВ КИЇВСЬКОЇ АКАДЕМІЇ ЗА КОРДОН

Коли студіюєш матеріали з внутрішньої історії Київської академії XVII – XVIII ст., то маєш таке враження, нібито все це відбувається не в так звану добу освіти, добу математичного природознавства, філософії Юма, Вольтера, Руссо, Ляйбніца, а в середні віки, коли за вищі наукові авторитети були Альберт Великий, Тома Аквінат тощо. Проте, щоб справедливо оцінити ту освіту, що її давала Київська академія в зазначені часи, треба мати на увазі, по-перше, те, що школа, загалом беручи, буває консервативна: і в Західній Європі, принаймні в країнах католицьких, середньовічну систему освіти ще не пережили і в XVIII ст.; по-друге, і це найголовніше, незважаючи на зашкарубільність системи й застарілість матеріалу академія все ж збуджувала прагнення до наукової освіти й давала формальні засоби для того, щоб нею – за сприятливих обставин – опанувати. І перше, і друге ми спостерігаємо у вихованців старої Київської академії, що невпинно поривалися на Захід, шукаючи вищої освіти, а коли вони туди потрапляли, то, показувалося, були досить підготовані для того, щоб скористати з освітніх засобів, що їх давала Західня Європа. У цій статті ми хочемо згрупувати ті дані про освітні подорожі вихованців Київської академії за кордон із матеріалів до історії Київської академії XVIII ст., що їх був зібрав, проредагував і почасти опрацював небіжчик академік М. І. Петров¹.

Київська Братська школа, що згодом (з 1701 року) дістала найменовання академії, зразу, як виникла тільки (в 1615 р.), взяла курс на Захід, обравши за взірець для себе організацію шкільної в польсько-католицьких школах, що їх закладали й керували ними вчені єзуїти. Особливо зміцнів цей курс від 1631 року, коли на чолі академії став славнозвісний Петро Могила. Природня річ, що найохочіші до науки вихованці Києво-братської школи, бажаючи поширити і поглибити свою освіту, звертали свої очі, а потім направляли й свої стопи на Захід, переважно до Польщі. У школах

польських, переважно в єзуїтських, закінчили свою освіту такі особи як Сильвестр Коссов, Іосиф Конашевич-Горбацький, Інокентій Гізель, Варлаам Ясинський, Іоасаф Кроковський, Стефан Яворський та інші (I, с. 232). Деякі доходили навіть до Риму. Напр., у Римі докінчив свою освіту славний не тільки в історії російської церкви, але й в історії київської академічної освіти Феофан Прокопович. Але, можливо, він якраз і спричинився до зміни шляхів, що ними йшли, шукаючи вищої освіти, вихованці Київської академії у XVIII ст. Раніше в цих шуканнях вони йшли до шкіл римсько-католицьких, а тепер їх починають приваблювати протестантські університети. У зв'язку з цим і мандрували вони вже до інших країн: спочатку це була переважно Німеччина, а потім і інші західно-європейські країни (Нідерланди, Англія, Франція). Очевидно, в Києві вже почали усвідомлювати собі, не без впливу Феофана Прокоповича, однобічність та застарілість освіти, що її давали єзуїтські школи. А керівники цих шкіл, опікшись на Феофані Прокоповичі, що показав себе завзятим ворогом єзуїтсько-католицького напрямку і в богослов'ї, і в церковному житті, стали підозріло ставитися до всіх, хто був із Київської академії й хотів учитися в них. На початку XVIII століття допитливий і невтомний шукач вищої освіти Іван, а в чернечому стані Іоаким Богомолевський (нар. десь близько 1670 р., помер після 1747 р.) – 8 років пробув за кордоном, щоб поповнити свою освіту, здобуту в Київській академії (приблизно у 1700 – 1708 роках); більшу частину цього часу перебув він у римсько-католицьких єзуїтських школах. Із Києва він, за його власними словами, поїхав до Польщі, де “для ученія по латинському діалекту разных наук” переїздив із одного міста до другого; отож “во Львові” він пробув “сполгода, въ Люблині годъ, въ Кракові два года, въ Варшаві годъ, въ Калиші годъ, въ Познани годъ”; із Польщі він переїхав до Гданську (Данціг), був і “въ Бранденбургской землі въ городі Королевці (Кенігсберг)” “і жиль въ тихъ городахъ малое время недѣль по десятку и меньше, а изъ Королевца пошеть онъ въ Литву въ городъ Вильну й въ томъ городі жиль онъ годъ”. (I, 166). Є підстава припускати, що побував він і у Франції, і в Іспанії, де слухав якийсь час лекції в Майориканській академії, що її заснував Раймунд Люлій². Далеко пізніше, в першій половині 1720-их років, пощастило закінчити свою освіту за кордоном у Львові вихованцеві Київської академії Михайлові, в чернестві Митрофанові, Слотвінському (помер 7/XII 1752 р. архієпископом тверським I, 233; I, ч. II, 2). Приблизно того

ж таки часу Петрові Коссові, він же Кулябка, (за припущенням М. І. Петрова – синові бунчужного товариша Якіма Федоровича Кулябки) також удалося 1723 року прослухати лекції з філософії у львівській єзуїтській колегії, а трохи згодом він учився далі у Віденській академії та в уніатському Битенському монастирі, хоч на цей раз до нього з підозрою поставився ректор Віденської академії та його співробітники (І, 129 – 133)³.

А далі йдуть факти іншого порядку. Відомий подорожник киянець Василій Григорович-Барський, вихованець Київської академії, оповідає про те, що Львівська єзуїтська академія в 1720-их роках не приймала до складу своїх студентів православних юнаків, надто ж київських. Через те Барському та його товаришеві Іустинові Леницькому довелося збрехати, щоб вступити до Львівської академії: Вони заявили, що походять з Бару, що був тоді в межах Польщі; але обману розкрили, і їм вирекли “ексклюзію, си есть причина изгнанія”: “понеже Іустинъ и Василій, по проименованію Барскій, познашася яко отъ странъ кievскихъ суть и противніи католической римской церкви, дал того по регуламъ и правиламъ академіи нашей езуитской львовской не имуть в ней місто, но изгоняються яві”⁴. Така сама доля спіткала і Стефана Лукомського (помер у 70-х роках XVIII ст.), автора відомої “Хроніки”. За його власними автобіографічними свідченнями, він “въ 1722 г., оконча въ Києві часть ученія своего, ходилъ въ чужестранніи краи, надіясъ тамо оное латинское своє ученіе совершить, но за болізню принуджень былъ остаться въ Польши, гдѣ ради преслѣдованія за благочестіе греческаго исповѣданія и что онъ былъ малороссіянин, не могъ тамо доле ученія своего имѣть и, не соверша онаго, въ 1726 году возвратился пока въ Києвъ, гдѣ и совершилъ богословію” (І, 213).

Тимчасом потреба в довершенні освіти за кордоном не тільки не зменшувалася, а ще й підсилювалася, лише шукала ця потреба свого задовільнення тепер в іншим напрямку. В 1744 та 1745 роках захотіли їхати “для обученія въ прусскую землю” сини бунчукового товариша Андрія Дуніна-Борковського Василій та Яків, а до Силезії, до Бреславлю, – сини генерального підскарбія Івана Скоропадського Петро та Яків і син хорунжого військового генерального Ханенка Василій (І, 234). Року 1750 полковий обозний переяславський Іван Павлович Кулябка, брат Сильвестра Кулябка, вирядів трьох своїх синів до чужоземних шкіл у Віттенбергу (І, 234).

Року 1758 префект академії Самуїл Миславський писав професорові філософії – Християнові Бавмейстерові в Німеччину, що йому нема покою “отъ докучныхъ просбъ” студента, що хоче їхати до Німеччини для довершення освіти (II, 224). Року 1768, готуючи матеріал для “Комиссії о сочиненіи поваго уложенія”, Київська академія зазначала, що деякі студенти академії “на собственномъ своемъ кошти, хотя съ неописанною бідностію соединенномъ для продолженія и полученія высшихъ наукъ ради пользы отечества отправились въ Германію” (III, 424). Велике, видко, мали вони прагнення до освіти!..

Наведемо тепер прізвища осіб, що довершили свою освіту на Заході у XVIII ст., але вже не в єзуїтських школах. Насамперед згадаємо, що ще Богомолевський деякий час, хоч і недовго, пробув у Кенігсбергу, де єзуїтських шкіл не було, а з 1544 року був університет із міцними протестантськими традиціями⁵. Трохи пізніше закінчив свою освіту “въ заграничныхъ университетахъ” полку малоросійскаго прилуцкаго з города Ічні сынъ священника” Василій Стефанович, що пізніше був за сотника лохвицького, член комісії “по переводу й своду книгъ правныхъ”, нарешті лубенський полковий суддя. Закінчивши філософський клас в Київській академії (1715–1717 р.р.), він поїхав за кордон (I, 171, 172, 25; I, ч. II, 55, 186, 381). Навчитель мов (єврейської, німецької та французької) в Київській академії (1752–1760 р.р.), потім (з 1760 р.) роменський протопоп Костянтин Крижановський “по природі євреянинъ”, року 1743 “воспріявшій в Малороссіи православную віру, учился въ киевской академіи на собственномъ кошти, а потомъ въ иностранныхъ гимназіяхъ и академіяхъ довольные годы”⁶. Коли підросли його сини та небіж, син його рідного брата, гадяцького полковника Антона Крижановського, батьки вирішили вирядити дітей, як закінчать курс Київської академії, до Ляйпцігського університету. З ними хотів поїхати туди на два роки і протоіерей Крижановський, але Київська консисторія дала йому закордонну відпустку лише на 8 місяців (це було 1767 року). Проте він скористав із цієї недовгої відпустки, щоб улаштувати дітей і небожа в країні, де й сам він “въ молодыхъ літахъ” довершив свою освіту (III, с. XV; V, 549 – 550). Року 1759 в Києво-Софійськiм кафедральнiм монастирi жив колишнiй студент Київської академії ієромонах Давид (до того часу, як постригся в ченці, – Дмитрій Сухозагніт, що “въ німецкихъ странахъ цілий курсъ філософії, такожде математики, медицини

і німецького язика” простудіював, але на батьківщині не міг, здається, прикласти до життя свої знання (II, 282). Року 1764, наказом Синоду з І6/ІХ відпроваджено до київського митрополита Арсенія Могилянського “малороссіянина” Івана Пешковського, що в Ляйпцігу вчився медицини, але прийшов “въ нікоторое несостояніе ума” й забажав піти в ченці (IV, 301). Дальшої його долі ми не знаємо.

Як видно з усього, що ми тут навели, наші відомості про освіту закордоном щойно названих осіб не зовсім повні: ми не можемо сказати, де саме вчилися Степанович, Крижановський, Сухозагніт, і скільки часу вони були за кордоном; не знаємо ми цього і про Пешковського. Інша справа з Симеоном, у чернецтві Симоном, Тодорським (полку переяславського “сынъ козацкой”, нар. 1701 р., помер 1754 р. архієпископом псковським): ми можемо простежити крок за кроком його навчальний стаж, базуючись на його власних свідченнях. “1718 началъ обучатися въ Академіи Кіевской и пребылъ въ ней нисходно даже до 1727. Въ началі же помянутаго года, не окончивши богословіи, отъехалъ въ Санкт-петербурхъ, а изъ Санктпетербурха въ Лифляндію, въ Ревель, а оттуду, воспріявши окказію, отъехал за море 1729 въ Академію Галлы Магдебургскія (в Галле), в которой, проходячи ученія къ моему наміренію и совершенію ученія богословскаго надлежащія, найпаче же ради обученія языковъ Еврейскаго и Греческаго и прочтіихъ нікіихъ восточныхъ языковъ; даже до 1735 году забавился”. Східні мови Тодорський студіював під керівництвом славетного орієнталіста, гальського професора Генриха Міхаеліса. З Галле виїхавши, Тодорський “полтора года между Езуитами пребылъ въ разныхъ містахъ”, потім півтора роки пробув за вчителя в Угорщині у тамтешніх греків і лише “1738 года въ отечествіе возвратился” (I, 231 – 232; Д. Вишневскій – “Кіевская академія въ первой половині XVIII ст.”, Київ 1903, с.с. 348 – 349)⁷. Тут йому зараз же доручили навчати в академії мов – єврейської, грецької й німецької. Тодорський провадив навчання до 1742 року і таким чином поклав основу науковому вивченню цих мов в академії. За наступника Тодорському у навчанні грецької мови в академії був Варлаам Лящевський, також видатний філолог⁸.

Року 1758 “добрый ученикъ” префекта Київської академії Самуїла Миславського Іван Хмелевський (він же і Хмельницький) “въ предприятии свое положилъ насытитися...

совершенністю” кенігсберзького професора філософії Хр. Бавмейстера “въ правилах философических” і через рекомендацію префекта, що писав про Хмелевського Бавмейстерові його прийняли до Кенігсберзького університету (II, 224). За відомостями Аскаченського⁹, Хмелевський там написав і оборонив дисертацію на ступінь доктора філософії (“Разсужденіе объ основаніяхъ философскихъ” латинською мовою, надруковано 1762 р.), а повернувшись з-за кордону оселився в Петербурзі, де склав інструкцію для “комісій для составленія нового уложенія” і видав багато оригінальних та перекладних творів (II, 438). Року 1764 з богословського класу послано в Англію студіювати агрономію студента Андрія Самборського (III, 267), пізніше протоієрея при дворі (помер 1815 р. на 82 році свого життя). Варто згадати його спроби упорядкувати й поліпшити побут селян у своїм маєтку в с. Стратилатівці, колишньої Харківської губернії¹⁰.

Одним із центрів, що вабив до себе студентів київських, було в XVIII ст. місто на Угорщині – Токай. Там була тоді комісія для купування й довозу до царського двору угорських вин, а при цій комісії була похідна церква, а при церкві причт, що й давало змогу вихованцям Київської академії, що прагнули поповнити свою освіту за кордоном, використати для того токайську комісію. Рух на Захід у цім напрямку відкрив Сковорода: восени 1750 р. він вирушив до Токаю, яко церковник (Сковорода був співак) і пробув там 28 роки. Живучи там, він мав змогу побувати “в Вене, Офене, Пресбурге и прочих окольных местах, где, любопытствуя по охоте своей, старался знакомиться наипаче с людьми ученостию и знанием отлично славимыми тогда” (слова біографа Сковороди Ковалинського). Року 1775 за попа при російській церкві в Токаю став ієромонах Іустин Фальковський, із колишніх студентів Київської академії. Сам він був не такий уже молодий, щоб думати про поповнення своєї освіти (йому було тоді мало не 55 років), але він узяв із собою до Токаю двох синів – Івана 13 років та Степана, що був молодший за Івана. Іван раніш учився в Київській академії і вже перейшов до піітики. Тепер батько віддав обох синів до токайської 4-класної школи оо. піяристів, але Степан швидко помер (1777 року). Усі піклування батька зосередилися на другому сині, що залишився в нього; той якраз тоді закінчив чотирикласну школу. Треба було думати про його дальшу

освіту. Після невдалої спроби віддати сина до Віденського університету (туди православних не приймали), батько віддав його до Пресбурзької гімназії, звідки через рік із чимось перевів його до Пештської королівської гімназії оо. піяристів. Тут той і перебув із перервою, що її спричинили хвороба, а потім і смерть батька (8 X 1779 р.), щось із два роки. Року навчального 1780 – 81 ми вже бачимо Івана Фальковського студентом Будимського університету. Вступив він туди передусім для вивчення експериментальної фізики, але пробув там, здається, недовго: в травні 1781 р. ми знову бачимо його в Пештській гімназії, де він блискуче закінчив філософський класу 1782 р. (IV, 303 – 312). Пізніше Фальковський, прийнявши чернецтво з ім'ям Іриня, викладав у рідній академії, між іншими науками, і математичні. Помер 1823 року єпископом чигиринським¹¹.

За наступника його батькові у виконанні обов'язків попа при токайській комісії був також учень Київської академії, що прослухав у ній повний курс наук: це ієромонах Аарон Пекалицький. За даними “відомости о учителяхъ кievской академіи” 1790 р. київський мит-рополит вирядив Пекалицького “въ венгерской городъ” Токай для священнослуженія въ церкві, что при Комиссіи российской, гдѣ находясь чрезъ шесть лѣтъ, имѣлъ упражненіе практическое въ еллино-греческомъ языкѣ”, (певна річ із греками, що там жили). Очевидно, Пекалицький, вирушаючи до Токаю, мав на думці й освітню мету. Повернувшись до Києва, він в Академії навчав елліно-грецької мови. (V, 246 – 247; IV, 310 – 311).

В особі Аарона Пекалицького молодий Іван Фальковський знайшов не тільки добродійника, але й друга, незважаючи на різницю в літах: коли вони зустрілися в Токаї, Пекалицькому було 32 роки, а Іванові Фальковському тільки 18. За третього члена цієї дружеської спілки був Андрій (пізніш у чернецтві Анатолій) Стависький, що являв собою, на думку М. І. Петрова, інтересний тип мандрівного вченого. Закінчивши богословію в Київській академії, з 1776 року він учився в Гумані філософії та польської мови, потім “пошел в Саксонию и Шленск (Силезию) с тем намерением, чтоб по немецки научиться. Но как ему там не пошастилось, воротился было опять домой и уже под Киевом был, как ему на память пришло, что ему в отечество ворочаться ничего не научившись стыдно”, і він знову вирушив за кордон. Там він хотів був дістати посаду у Відні при російським

посольстві, а коли з цим йому не пощастило, він вирушив до Пресбургу, щоб у пресбурзькій гімназії вступити до філософського класу. На цей раз його план здійснився. Як свідчить його “послужной список”, він учився в Пресбурзі філософії, історії, географії, арифметики, єврейської та німецької мов. Дальшими етапами його мандрівки були Відень, потім Пешт і, нарешті, Токай, де він улаштувався за писаря в комісії. Потім він був деякий час за навчителя, а потім і за префекта Київської академії, але більша частина його службової діяльності пройшла у Росії. Там у новому-Іерусалимі (під Москвою) він і помер 1824 р., на 74 – 75 році свого життя (IV, 309 – 311, 329; V, 512, 522 – 527).

Дехто з вихованців Київської академії побували за кордоном завдяки своїм зв'язкам із магнатами. Приміром, Опанас Лобасевич, що вчився в Київській академії в 1747 – 1752 роках, згодом чернігівський поміщик, автор твору “Виргілієвы пастухи, въ малорусскій кабеняк переодетые”, будучи за перекладача та фельдмаршалського секретаря при гетьмані К. І. Розумовському, “при нем в чужих краях вояжировал” (I, 387; I, ч. II, 431). Григорій Васильович Козицький нар. десь 1725 року, учився в академії за Варлаама Лашевського, отже в 1740-х роках, вкоротив собі віку 1775 року, письменник, “адъюнкт філософії й словесних наук” в Академії наук, в останні роки свого життя статс-секретар Катерини II, закінчивши академію, подорожував за кордоном із графом Гудовичем (I, ч. II, 429 – 430). Разом із Козицьким 1747 року виїхав за кордон інший вихованець Київської академії Микола Миколайович Мотонис. За кордоном він учився в Ляйпцігу, а повернувшись до Росії був спочатку за навчителя академічної гімназії, з 1759 р. за адъюнкта, а з 1767 р. за члена Академії Наук (I, ч. II, 430); звязків із Україною не переривав: у “комиссии по сочинению нового уложения” був за депутата від “малороссійских полков” – Галицького, Миргородського й Полтавського (Н. И. Петровъ, Опис. рукописныхъ собраній, наход. в г. Києві. Вин. III. М. 1904, с. 185). Про сотника Київського полку Петра Корниловича Симоновського, що склав “краткое извѣстiе о козацкомъ народѣ” і що дістав освіту в Київській академії, відомо, що він побував і у Варшаві, і в Парижі (I, ч. II, 429).

Нам лишається згадати ще про одну досить численну групу вихованців Київської академії, що також завершили свою освіту за кордоном, але попали туди не просто з академії й не з власної

ініціативи: це переважно лікарі. Звичайно потрапляли вони за кордон так: з Київської академії, мабуть, не закінчивши в ній повного курсу, вирушали до Москви або ще частіше до Петербургу в медичинські школи, що були при військових шпиталях; там вони вчилися й діставали ступінь лікаря, а потім їх посилали до якогось закордонного університету, найчастіше до Страсбурзького чи Лейденського, а потім до Кенігсберзького, Геттінгенського, Единбурзького. Скінчивши вчення і написавши та оборонивши дисертацію на ступень доктора медицини, відряджені вертали до Росії, де їм діставали посади відповідно до своєї спеціальності. Це були: Іван Андрійович Полетика (1722 – 1783), Костянтин Щепін, або, як його стали звати в Києві, Щепіцький (помер 1770 р. у Києві). Нестор Максимович Максимович, або, як він сам себе перейменував, Амбодик: “і по-батькові, і прізвище, і те, і друге (амбо) кажи (діс) однакове” (1740 – 1812). Хома Гр. Тихорський (помер у Петербурзі 1814 р.), Петро Іванович Погоріцький (1734 – 1780), Андрій Якович Італінський (1743 – 1827), Олексій Сидорович (його було послано за кордон 1761 р. завершити освіту), Ілля Васильович Руцький (помер р. 1786), Денис Вас. Понирка (був за кордоном рр. 1774 – 1780), Нестор Герасимович Квятковський (1759 – 1812), Дмитрій Максимович Огієвський (за кордон його відряджено р. 1783), Григорій Іванович Базилевич (народ. 1759 р. подався на демісію 1801 р.)¹². Із них усіх спинимосся на двох особах – Щепіні та Італінськім.

Щепін був син паламаря вятської єпархії і спочатку вчився у вятській семінарії, там він учився, між іншим, у Михайла Финицького, що сам був вихованцем Київської академії; ось він і намовив Щепіна їхати до Київської академії – випадок, як на ті часи, не частий (I, ч. II, 178 – 428). Італійський звертає на себе увагу тим, що мав дуже різносторонні здібності, широкі наукові інтереси, різнорідні знання; привертає увагу і блискуча кар’єра його. Закінчив він 1761 року повний курс Київської академії, потім у Петербурзі та Единбурзі дістав медичинську освіту, але 1781 року ми вже бачимо його в російському посольстві в Неаполі, де він займав посаду секретаря, а за 1795 року він уже сам був за посла спочатку в Неаполі, а з 1817 року в Римі, де він і помер. Медик своєю освітою, дипломат службовим становищем, він працював коло археології й був не абиякий філолог. Відсотки з капіталу в 10.000 неаполітанських дукатів він одказав на подорожні витрати для закордонних мандрівок тим

вихованцям Київської академії, що більше за інших виявляли успіхи з математики та з фізичних наук (III, 495).

Як бачимо, відрядження всіх цих осіб за кордон сталося без участі Київської академії, й вони їхали туди не як вихованці академії, а як лікарі, вихованці медичинських шкіл при шпиталях. Та все ж, підсумовуючи ті обставини та фактори, що визначали їхню освіту й культурне значення, не можна забувати і про Київську академію: тут покладено основу їхній освіті, і це дало їм змогу успішно йти вперед, далі. Та й думка про подорож за кордон, щоб поповнити свою освіту, не могла бути чужа тому, хто не був чужий для Київської академії. Бо ж протягом XVII і особливо XVIII ст. майже безперервним потоком київське академічне студентство з науково-освітніми завданнями мандрувало за кордон, не зважаючи на те, що для багатьох із них такі мандрівки були поєднані з багатьма перешкодами та нестатками й навіть злиднями. Яка велика повинна була бути сила прагнення, щоб побороти силу опору!.. Дуже тяжко тепер вияснити з вичерпливою точністю, що саме винесла із своєї закордонної подорожі та чи та особа і що саме внесла з набутків, винесених звідти, до наукового та літературного обороту своєї батьківщини: для цього треба було б насамперед зробити ряд монографічних досліджень матеріалу, що до цього стосується, а цього поки що не зроблено. Але щодо нестримного потягу студентів давньої Київської академії за кордон із освітніми завданнями, потягу, що його підтримували керівники академії й керівні органи¹³, то він доводить пошану академії до науки та Західної Європи, як до джерела наукового знання та наукових методів. Це, гадаю, не збуджує ніяких сумнівів, і це явище характерне для всієї української культури. Україна не знала гіпертрофії підозріливого ставлення до джерел та засобів знання, що походила з іномовних та іновірних країн, і, незважаючи на гостро виявлений національний момент у її культурній та політичній історії, все ж не підготувала ґрунту для утворення таких ідеологій, як, наприклад, московське славянофільство. Не тільки в XVII та XVIII ст., а й пізніше, на українському ґрунті не виникає ідеологій, подібних до московського славянофільства: ми не знаходимо тут ні думки про месіянське призначення українського народу, ні принципово негативного ставлення до загального напрямку західно-європейської культури. Навіть М. О. Максимович, що дуже близько стояв до московських

славянофілів, – своєю ідеологією, проте зовсім не був славянофілом – мовляв – “чистої води”. Старо-київська академія й була тою установою, що виявляла, підтримувала і зміцнювала наукові, як на ті часи західницькі, тенденції на Україні. Про це зовсім виразно промовляють факти, що ми їх зібрали і згрупували в цім нарисі.

ПРИМІТКИ

¹ “Акты и документы, относящиеся къ истории Киевской Академіи”. Отділеніє II (1721 – 1795). Т. т. I – V. Київ, 1904 – 1908. В дальшій нашій викладі, посилаючись на це видання, зазначаємо в дужках римськими цифрами том, арабськими – сторінки використаного тома.

² Д. Солицькій. – Русскій гомилетъ начала 18 в. Іоакимъ Богомолевскій. Київ 1902, стр. 80 – 81.

³ Побоювання, як виявилось, були безпідставні. Петро Косс закінчив свою освіту в Римській колегії конгрегації для поширення віри, там дістав ступінь доктора богословія та філософії, і пізніше, 1739 – 1741 р. р., намагався заснувати при Успенській церкві Львівського ставропіг. братства, архімандрію, незалежну від львівського уніатського єпископа й від базиліянського Ордену, щоб вона підлягала тільки папі, і клопотався про призначення його, Косса, на цю архімандрію (I, 133).

⁴ “Странствованія Василя Григоровича-Барскаго”. Вид. “Палестинського О-ва”. Ч. I. СПб, 1885 р., с. с. 6 – 7.

⁵ Д. Солицькій, *op. cit.*, с. 81.

⁶ З прохання прот. Крижановського на ім'я Катерини II з 20 XI 1770. Див. у монографії проф. П. П. Глубоковського про Смарагда Крижановського, архієпископа рязанського (СПБ, 1914), с. 34 – 35, примітка 23.

⁷ Див. ще про Тодорського у статті, йому присвяченій, П. П. Тодорського (Христ. Читеніє, 1909 г. №№ 8 – 9, 11, 12).

⁸ Аскоченський каже, що й Лящевський дістав освіту за кордоном (Київ сь древнішимъ его училищемъ Академією, ч. II, Київ 1856, стр. 127). М. І. Петров гадає, що це цілком можливо (I, 233 – 234), проте документальних даних на користь цього припущення ми не знаємо.

⁹ *Op. cit.*, с. 210.

¹⁰ Див. про це в монографії П. Стевляцького про Самборського (Труды Киевск. Дух. Акад., 1896 р. і окремо).

¹¹ Про Іринєя Фальковського є спеціальна монографія Г. О. Булашева (Київ 1883). Важливі доповнення у М. І. Петрова (Акты, IV, 300 – 323).

¹² Див. про них у М. І. Петрова в Актах, найбільше в тт. III – V за показчиком. За докладнішими відомостями М. І. Петров посилає, крім Аскоченського (Київ сь древнішимъ его училищемъ Академією), до “Русскаго Біографич. Словаря” (вид. Рус. Истор. О-ва) та до “Справочнаго Словаря” Геннади.

¹³ V, XXXVI: “щоб стояти на рівні сучасних наукових вимог, для цього” академія за митрополита Самуїла Миславського “запрошувала до складу своїх професорів тих, що завершили свою освіту за кордоном й проєктувала знову посилати своїх вихованців для готування до професури, в закордонні університети”. Проте цього разу проєкт так і залишився проєктом. Про листування Самуїла Миславського, коли він був за префекта академії, з проф. Хр. Баумейстером – II, 222 – 224.